

Отримано: 08 лютого 2019 р.

Прорецензовано: 13 лютого 2019 р.

Прийнято до друку: 20 лютого 2019 р.

e-mail: zelinska_haluna@i.ua

DOI: 10.25264/2311-5149-2019-12(40)-70-74

Зелінська Г. О. Розвиток регіонального ринку праці у контексті формування економіки знань. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, березень 2019. № 12(40). С. 70–74.

JEL J 23

Зелінська Галина Олексіївна,*доктор економічних наук, професор, професор кафедри прикладної економіки
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу***РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ
У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ**

У статті проаналізовано стан ринку праці в Івано-Франківській області впродовж 2015-2017 років. Визначено основні структурні зміни зайнятості населення, притаманні регіональному ринку праці. З'ясовано, що трансформаційні зміни економіки в регіоні стали визначальними в тенденціях структурних зрушень зайнятості населення. Проаналізовано взаємовплив змін на ринку праці й особливостей економіки знань у регіоні. Запропоновано органам місцевої та обласної влади акцентувати на коригуванні стратегії соціально-економічних перетворень в регіоні, спрямованих на забезпечення зайнятості, у якій основним ресурсом є знання.

Ключові слова: ринок праці, регіон, людський капітал, економіка знань, структурні зміни, зайнятість населення, розвиток, освіта.

Зелинская Галина Алексеевна,*доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры прикладной экономики
Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа***РАЗВИТИЕ РЕГИОНАЛЬНОГО РЫНКА ТРУДА
В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ ЗНАНИЙ**

В статье проанализировано состояние рынка труда в Ивано-Франковской области в течение 2015-2017 годов. Определены основные структурные изменения занятости населения, которые присущи региональному рынку труда. Установлено, что трансформационные изменения экономики в регионе стали определяющими в тенденциях структурных сдвигов занятости населения. Проанализированы взаимовлияние изменений на рынке труда и особенностей экономики знаний в регионе. Предложено органам местной и областной власти акцентировать внимание на корректировку стратегии социально-экономических преобразований в регионе, направленных на обеспечение занятости, в которой основным ресурсом выступают знания.

Ключевые слова: рынок труда, регион, человеческий капитал, экономика знаний, структурные изменения, занятость населения, развитие, образование.

Halyna Zelinska,*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor at the Department of Applied Economics
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas***REGIONAL LABOR MARKET DEVELOPMENT IN THE CONTEXT
OF THE KNOWLEDGE ECONOMY FORMATION**

The article analyzes the state of the labor market in Ivano-Frankivsk region during 2015-2017. The basic structural changes of the population employment that are inherent in the regional labor market are determined. It is revealed that the transformational changes in the economy of the region have become crucial tendencies of structural shifts in employment. The mutual influence of changes in the labor market and trends of the economy knowledge in the region is analyzed. It is proved that the innovative development of the region, the efficiency of the labor market functioning requires a new specialists capable of creative and strategic thinking, highly professional and competitive. It is determined that the formation of the knowledge economy in the region requires deconstruction and restructuring of the leading industries that determine the features of the region. Intellectualization of labor, knowledge management are the defining features of a new economy. Local and regional authorities are invited to focus on adjusting the strategy of socio-economic reforms in the region aimed at ensuring effective employment. It is proved that the transition to the knowledge economy poses new challenges to the national system of education and its management as an important sphere for the formation and development of human capital. It is determined that structural changes in the population employment during analyzed period were destructive in the region, since the reduction of the employed took place in scientific and technological activities and in industry. It is proved that the reasons for the existence of an imbalance between demand and supply of labor are structural disproportions in the national economy, the deterioration of the sex-age structure of the workforce, the absence of a mechanism for providing prestige to

individual labor professions. It is determined that for Ukraine and its regions, the issue of reforming all levels of education is being updated with the aim of forming and increasing human capital for the knowledge economy functioning.

Key words: labor market, region, human capital, knowledge economy, structural changes, employment, development, education.

Постановка проблеми. Ринок праці являє собою багатофункційну систему, яка розвивається і вдосконалюється. Він є одним із найбільш динамічних елементів ринкової економіки. Невід’ємна умова ефективного функціонування ринку праці – наявність високопрофесійної, конкурентоспроможної робочої сили. Вивчення процесів структурно-галузевої трансформації економіки вимагає особливої уваги, оскільки вони постають чинником змін на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й методологічні основи ринку праці та структурних зрушень економіки на різних рівнях широко представлені у працях Д. Богині, С. Вовканича, О. Грیشної, Т. Заяць, В. Куценко, Е. Лібанової, М. Романюка, У. Садової, Л. Семів, Л. Шевченко, Л. Шевчук та інших. Вивчення ринків праці стали і науковим доробком закордонних учених. З-поміж них особливої уваги заслуговують праці Д. Карпуніна, І. Маслової, А. Никифорова, Г. Беккера, Е. Денісона, П. Друкера, Дж. Кейнса, А. Маршалла та ін. Незважаючи на розроблений методичний інструментарій аналізу різних аспектів ринку праці, що існують у сучасній економічній науці, окремі питання дослідження регіонального ринку праці (РРП) в умовах формування інтелектуальної економіки, залишаються дискусійними.

Мета та завдання дослідження. Мета статті – дослідити взаємозалежності процесів структурних змін зайнятості населення на РРП відповідно до вимог нової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найважливішою проблемою функціонування сучасного РРП є деформація в галузевій структурі та професійно-кваліфікаційному складі. Причиною низького рівня кваліфікації можна назвати матеріальну мотивацію, обмежену можливість працевлаштування, відсутність гарантії стабільності виробничої діяльності за фахом, невідповідність структури професійної освіти перспективним потребам ринку праці за кваліфікаційним рівнем і професійною структурою. Причинами такої ситуації є: недостатнє державне фінансування системи підготовки й перепідготовки кваліфікованих кадрів та освіти загалом; невисокий рівень оплати праці в економіці регіону, що демотивує процеси вдосконалення фаховості працівників. Низький рівень життя мешканців регіону та пов’язана з цим еміграція висококваліфікованих фахівців за кордон – ще одна причина незбалансованості РРП. Невідповідність професійної освіти потребам ринку праці, відсутність державних пріоритетів у галузі освіти, зниження якості підготовки фахівців, слабка прив’язка програм підготовки до потреб виробництва, зниження престижності професій науково-технологічного спрямування, накладають негативний слід на стан ринку праці.

Аналіз галузевого розподілу професійної структури зайнятих в економіці Івано-Франківщини свідчить про існування значної диференціації зайнятості за професіями залежно від виду економічної діяльності. Для розвитку регіону важливо забезпечити збільшення кількості підприємств провідних галузей, у яких задіяні технологічні інновації, що дало б змогу досягнути вищих показників соціально-економічного розвитку. Проте для такого зростання важливо розвивати висококваліфіковані кадрові ресурси, від наявності яких залежатиме функціонування підприємств. Водночас структура РРП формується під впливом різних чинників, які по-різному впливають на зайнятість населення. Одним із них є нові види економічної діяльності. У цих умовах для регіону вкрай важливий інноваційний вектор розвитку, який надасть можливість створити нові робочі місця відповідно до потреб інноваційних зрушень в економіці. За даними офіційної статистики Івано-Франківської області, найбільша кількість економічно активного населення впродовж 2015–2017 років була задіяна в сільському господарстві, мисливстві та рибництві, а значна кількість населення працювала в торгівлі та займалася готельно-ресторанною діяльністю. Загалом, аналізуючи структуру зайнятості населення за видами економічної діяльності, можна зробити висновок про те, що 2017 року, порівняно з попереднім, кількість працівників збільшилася тільки в секторі державного управління (4,54%). Решта видів економічної діяльності зазнала втрат у кількості працівників. Аналіз засвідчив, що основною причиною змін у Івано-Франківській області стала трансформація економіки регіону, яка й обумовила наявні структурні зміни зайнятості. Зокрема, спостерігалось незначне зростання показників зайнятості в таких галузях, як сільське, лісове та рибне господарство – на 0,86%; оптова та роздрібна торгівля (0,15%), будівництво (0,8%), освіта – на 0,23 %; охорона здоров’я та надання соціальної допомоги – на 0,05 % [1]. Прикметно те, що формування структури зайнятості населення Івано-Франківщини відбувалося в умовах істотного скорочення кількості наявних підприємств. У 2015–2017 рр. у регіоні зафіксовано незначне зростання частки зайнятих у секторі послуг (0,15%), що позитивно. Але водночас це не свідчить про зростання попиту на інноваційну, високоінтелектуальну пра-

цю, чого вимагає економіка знань, а є наслідком істотного скорочення обсягів промислового виробництва з одного боку, та загального скорочення кількості працівників на підприємствах – з іншого. Така ситуація в регіоні вказує на низький рівень розвитку процесів становлення наукомісткої економіки. Можна стверджувати, що структурні зміни зайнятості населення мали деструктивний характер, оскільки скорочення зайнятих відбувалося в науково-технічній діяльності та промисловості.

Нині, як і в минулі роки, характерною для РРП є незбалансованість попиту і пропозиції праці. За останні три роки навантаження на одне вільне робоче місце на ринку праці Івано-Франківської області загалом мало тенденцію до зменшення, що позитивно, хоч у окремих районах області тенденція зміни була протилежною (Городенківський, Снятинський райони тощо). Якщо 2014 року навантаження на одне вільне робоче місце по області становило 62 особи, то 2017 року – 39 осіб. Така ситуація зумовлена не зростанням нових високотехнологічних робочих місць, а стала наслідком економічної кризи 2008 року, з одного боку, та трудової міграції населення – з іншого. Ще одною вагомою причиною зменшення навантаження на одне вільне робоче місце стало скорочення обсягів діяльності суб'єктів господарювання аж до повного її припинення через недоступність кредитних ресурсів, «замороження депозитів», різку девальвацію курсу національної валюти. Процеси реформування власності та структурна трансформація економіки впродовж 2015–2017 років стали визначальними у структурі розподілу зайнятого населення за організаційно-правовими формами господарювання. Перерозподіл зайнятого населення за видами економічної діяльності спостерігався між усіма галузями, що виробляють товари та надають послуги, однак показники, що відображають тенденції такого процесу, значно відрізнялися між галузями залежно від активізації процесу реформування власності, розширення колективної та приватної форм власності. Водночас, у регіоні відбулося скорочення кількості працівників за усіма організаційно-правовими формами господарювання. Цю ситуацію посилювала ще й незбалансованість ринку праці в розрізі освітньо-кваліфікаційного рівня та спеціальностей. І що характерно та парадоксально для РРП те, що найбільша частка безробітних мала вищу освіту. Це досить негативно впливає на соціально-психологічний «клімат» серед населення і, відповідно, породжує міграційні настрої, підсилюючи зневіру на державні структури в допомозі працевлаштування. Основними причинами існування такого дисбалансу були структурні диспропорції в національній економіці, погіршення статево вікової структури робочої сили, відсутність механізму забезпечення престижності за окремими робітничими професіями. Форми дисбалансу між попитом та пропозицією робочої сили простежувалися також в існуванні вимушеної неповної зайнятості, значної частки неформальної зайнятості, зростанні ризиків соціального відчуження в галузі праці для вразливих верств працездатного населення. Існування дефіциту кваліфікованих кадрів за професіями, які потребує регіон, призводить до неможливості якісного укомплектування наявних підприємств потрібною робочою силою, а відтак – у перспективі передбачає втрату конкурентоспроможності та падіння продуктивності праці. Проблему нестачі кваліфікованих кадрів у розрізі окремих професій поглиблює ще й те, що РРП властива асиметрія інформації, коли, вибираючи фах, молодь не керується перспективами майбутнього працевлаштування.

Сучасні трансформаційні процеси в соціально-трудої царині, зміни галузевої структури зайнятості сприяли появі однієї з нестандартних (гнучких) форм зайнятості, так званого, фрілансу. Сьогодні на Івано-Франківщині вже втрачають зміст уявлення про «нормальне» робоче місце та «нормальний» робочий час, які склалися в умовах традиційної індустріальної зайнятості [2, с. 25–30].

Уважаємо, що позитивні зміни в економіці регіону та розширення сфери зайнятості здатні забезпечити вихід зі стану тотального обвалу виробництва та безробіття. Реформування економіки треба спрямовувати на поживлення соціально-економічного розвитку регіону, підтримку інноваційно-технологічної діяльності підприємств, стабілізацію ситуації на ринку праці. Водночас недостатня увага до розвитку інтелектуалізації, наукомісткості праці, впровадження нових технологій у перспективі може стати гальмом соціально-економічного розвитку регіону. Невідповідність наявної динаміки зрушень структури зайнятості сучасним постіндустріальним тенденціям значно перешкоджає розвитку ринку праці. Активізація позитивних структурних зрушень у царині зайнятості вимагає реструктуризації всіх галузей, забезпечення сприятливого інвестиційного клімату та конкурентного середовища для розвитку підприємництва, удосконалення податкової системи, розвитку банківської діяльності та механізмів управління. Зважаючи на викладене вище, РРП, як віддзеркалення стану економіки, потребує глибокого реформування, щоб максимально уможливити власну реалізацію своїх мешканців.

На функціонування РРП Івано-Франківської області впливає ще один чинник – фінансовий складник механізму регулювання, зокрема такий його компонент, як заробітна плата, яка характеризується трендом невідповідності до вартості робочої сили. Упродовж останніх років зросла середня заробітна плата як на державному рівні, так і в регіоні, проте залишається проблема суттєвого відставання її реального

рівня від номінального, що в сучасних інфляційних процесах спричиняє значне скорочення доходів населення. Варто підкреслити й той факт, що Івано-Франківщина за рівнем середньої зарплати – одна з областей України, де її рівень стабільно низький. За 2017 р. середня заробітна плата в регіоні становила 6935 грн. Приблизно такий самий показник характерний тільки для Тернопільської, Кіровоградської та Чернігівської областей [1]. Низька заробітна плата не мотивує мешканців регіону до високопродуктивної праці й підсилює їхнє прагнення до трудової міграції за кордон у пошуках вищих заробітків.

Отже, стабільне зменшення зайнятості населення в царині економічної діяльності, структурні трансформації зайнятості за галузями економіки відбуваються інертно. Нагромадження суперечностей і поглиблення кризових явищ у царині зайнятості та використанні робочої сили зумовлюють потребу корегувати стратегію соціально-економічних перетворень у регіоні, спрямованих на забезпечення ефективної зайнятості. Шлях до розв'язання цих проблем полягає в поєднанні державного і ринкового регулювання; економічної політики з соціальними пріоритетами; структурної політики з інвестиційно-інноваційною моделлю розвитку економіки регіону; зовнішньоекономічної політики з політикою переорієнтації економіки на ростучі потреби внутрішнього ринку; політики стимулювання зайнятості за рахунок створення нових і модернізації наявних робочих місць у галузях економіки з активізацією зайнятості в малому бізнесі, підприємництві, фермерських господарствах тощо [3, 264].

Отже, можна стверджувати, що для ринку праці Івано-Франківської області впродовж 2015–2017 років, як і в минулі роки, був характерний дисбаланс попиту і пропозиції робочої сили, які підсилили нестабільна політична та військова ситуація в Україні. Важливим аспектом подальшого розвитку й ефективної організації РРП повинні стати оптимальність трудовозбереження, продуктивність використання трудових ресурсів та обсягу їх робочого часу, раціональне залучення робочої сили відповідно до сучасних потреб суспільного виробництва з урахуванням вимог економіки знань. Актуальним залишається впровадження ефективних заходів, спрямованих на розвиток підприємництва, як важливого складника економічного потенціалу регіону та рушійної сили економічного відновлення. Аналіз структури малого бізнесу за видами економічної діяльності в регіоні засвідчив, що як і раніше, превалюють царини діяльності не виробничого характеру, особливо ті, які мають відносно швидкий обіг засобів. Кількість підприємств малого бізнесу, які займалися оптовою та роздрібною торгівлею, ремонтом автотранспортних засобів, розміщенням та організацією харчування продовжує займати найбільшу питому частку в загальній кількості малих підприємств. У структурі середнього бізнесу за видами економічної діяльності, промисловими видами займалося тільки 16,7% підприємств; транспортом, складським господарством, поштовою та кур'єрською діяльністю – 10,2%; оптовою та роздрібною торгівлею – 4,2%; будівництвом – 6,8%; сільським, лісовим і рибним господарством – 6,0% [4, с. 126]. Отже, у сучасних умовах розвиток підприємництва став тією позитивною нішею, яка ефективно сприяє вирішенню проблем зайнятості населення, а тому потребує повної підтримки з боку державних і місцевих органів влади. Історія розвитку сусідніх з Україною держав доводить, що сприяння самозайнятості населенню найбільш актуальне в разі соціально-економічних дисбалансів, і внаслідок зменшує безробіття та пом'якшує соціальну напруженість [3, с. 260].

Варто звернути увагу на заходи щодо запобігання безробіттю та сприяння працевлаштуванню безробітних і пасивних людей, оскільки ці категорії приховують у собі досить значний потенціал, який використовуватиметься ефективніше, що менше вони віддалятимуться від ринку праці. З метою збереження потенціалу саме цих людей та уникнення їх фактичної ізоляції від ринку праці потрібно активізувати політику сприяння зайнятості [3, с. 264].

Сьогодні конкуренція переміщується до знань, тому подальший соціально-економічний розвиток України та її регіонів залежать від того, як будуть задіяні інтелектуальні та творчі можливості й здібності кожного громадянина. РРП вимагає нового, мобільного фахівця, здатного творчо та стратегічно мислити. Головне для нього не просто мати доступ до потрібної інформації, але й навчитися управляти нею для мінімізації праці й одержання максимального прибутку від власної діяльності [6, с. 88]. Перехід до економіки знань ставить нові завдання перед національною системою освіти як важливою сферою формування і розвитку людського капіталу. Для України актуалізується реформування всіх її ланок із метою впровадження інноваційного типу навчання для всіх категорій населення. В економіці знань університет стає джерелом кадрового забезпечення інноваційного розвитку завдяки якісній підготовці фахівців; джерелом інновацій, що забезпечується завдяки інтеграції освіти і науки в освітньому процесі; базовим елементом інноваційної інфраструктури регіональної освітньої системи. На основі підвищення значущості використання ресурсу знань постає потреба в соціальному партнерстві – «роботодавець визначає, чому вчити, університет – як учити». При цьому особливого значення набуває використання новітніх управлінських технологій, спрямованих на плідну співпрацю органів влади та інвесторів, виробників і

споживачів освітніх послуг; поширення муніципального партнерства з метою залучення ресурсів приватних підприємств для розвитку освітньої інфраструктури тощо [7, с. 119].

Висновки. Отже, розвиток ринку праці в Івано-Франківській області в умовах нової економіки залежатиме від інноваційно-інвестиційного наповнення регіону, взаємодії органів місцевої влади з роботодавцями, підприємницькими й освітніми структурами, територіальними громадами та іншими суб'єктами господарювання. Головним ресурсом і рушійною силою розвитку регіону в цих умовах стає інноваційний потенціал його мешканців, а інноваційна система – середовищем, яке забезпечує трансформацію результатів інноваційної діяльності в подальший розвиток. Упровадження нових знань і технологій вимагає узгодженого функціонування інноваційної системи, науки, освіти, інформаційно-комунікаційної інфраструктури в єдиному правовому полі та регулятивному середовищі. Практика впровадження інновацій у регіоні свідчить про їх наявність, проте вони не достатні й вимагають конкретного організаційного наповнення – від підготовки кадрів до практичної реалізації масштабних інноваційних проєктів і програм. Досягнення високого рівня ефективності виробничої діяльності можливе лише за умови забезпечення постійного й інтенсивного процесу нагромадження, збільшення та збереження людського капіталу у вигляді професійних знань, умінь і навичок. Це насамперед можна забезпечити шляхом систематичного навчання та підвищення рівня кваліфікації працівників, що дозволить покращити використання їхнього професійного потенціалу на РРП. Подальші розвідки на РРП потребують дослідження окремих складників становлення інтелектомісткої економіки.

Література:

1. Економічна активність населення України 2017 р. Київ, 2018. 205 с.
2. Дощенко А. В. Розвиток дистанційної зайнятості як складова трансформації соціально-трудої сфери. *Ринок праці та зайнятість населення. Наук.-практ. журнал.* 2014. № 4. С. 25–30.
3. Зелінська Г.О. Проблеми зайнятості та ринок праці й можливі шляхи їх вирішення в м. Івано-Франківську. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Механізми регулювання регіонального ринку праці. НАН України ІРД.* Львів, 2004. Вип. 3. XXXIV. С. 259–265.
4. Шаульська Л. В. Нові риси сфери зайнятості та перспективи її регулювання. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності.* Маріуполь, 2015. Вип. 2. Т. 1. С. 120–130.
5. Казюка Н. П. Удосконалення механізму управління структурними змінами зайнятості населення: регіональний аспект. *Вісник Прикарпатського університету. Економіка.* Івано-Франківськ, 2015. Вип. XI. С. 225–233.
6. Хамініч С. Ю. Управління підприємством на засадах освітнього потенціалу. Дніпропетровськ, 2006. 288 с.
7. Зелінська Г.О. Регіональний освітній менеджмент: теорія та практика. Івано-Франківськ, 2013. 384 с.